

ДО ПИТАННЯ ПРО НАЯВНІСТЬ ЄГИПЕТСЬКОГО ІМПОРТУ В ОЛЬВІЇ В ЕЛЛІНІСТИЧНИЙ ЧАС

УДК 904:930.2(477.75)"652"

Вікторія Котенко,

кандидат історичних наук

<https://orcid.org/0000-0001-9172-1062>

Інститут археології НАН України, НІАЗ «Ольвія» НАН України

У статті розглянуто основні категорії можливого імпорту з Єгипту до Північного Причорномор'я в елліністичний період. Зібрано і представлено різні думки щодо характеру цих речей, проаналізовано історіографію питання контактів птолемейських правителів із понтійськими центрами на основі археологічних джерел. Наголошено на тому, що певні економічні контакти (прямі чи опосередковані) між Ольвією та Александрією усе ж мали місце, зважаючи на репрезентативність знахідок та попри їхню незначну кількість.

Ключові слова: античний час, Північне Причорномор'я, Єгипет, імпорт.

Ольвійський поліс розташований на узбережжі Дніпро-Бузького лиману і в культурному плані належить до античних центрів Північного Причорномор'я. В елліністичний час сюди надходили різні категорії імпорту, серед яких речі з Єгипту лишаються малодослідженими, а тому дискусійними. Писемні джерела досить побіжно описують контакти Ольвії з Алек-

сандрією, тому в роботі особливу увагу буде надано археологічному матеріалу.

Геополітичні зміни на мапі Стародавньої Греції в елліністичний час досить відчутно позначилися на віддаленому регіоні Північного Причорномор'я. Нові торговельні шляхи та переміщення центрів ремесла й торгівлі спричинили істотні зміни в багатьох регіонах. Поліси Таврії, Ниж-

нього Побужжя та Подністров'я (міста Боспору, Ольвія, Херсонес Таврійський, Тіра, Ніконій) гостро відчували зміну економічних і культурних гегемонів, і на це вказують серії речей східного походження. З утворенням нових елліністичних монархій відбулося швидке зростання міст Сходу, які відтоді стали основними постачальниками не лише екзотичних товарів, а й нових ідей у культурно-релігійному житті понтійських еллінів. Серед цих міст з очевидних причин особливу роль відігравала Александрія.

Єгипетська колекція старожитностей з Ольвії нечисленна, однак низка виразних знахідок вказує на існування певних економічних і культурних контактів між регіонами в цей час. Характерною рисою цих речей у низці випадків є їхній культовий контекст. Невелика кількість знахідок певною мірою пов'язана з тим, що в Ольвії елліністичні шари ще недостатньо досліджені, а частина виявлених матеріалів потребує нової інтерпретації з огляду на накопичення нових даних.

У цій статті ми звернемося до основних категорій знахідок з Ольвії, які було віднесено до виробництва єгипетських центрів. Справа в тому, що останнім часом в історіографії простежується тенденція до перегляду характеру контактів між птолемієвським Єгиптом і Північним Причорномор'ям (Olszta-Bloch 2011), а також активно вивчають тему єгипетських культур на цій території (Atanassova 2024). Низка науковців вважає, що певні зв'язки могли існувати лише з Боспорським царством,

спираючись в основному на папірус зі змістом дипломатичного характеру про місію боспорського правителя Перисада II (P Lond. VII 1973, SB III 7263, TM 1536). Однак і цей важливий документ (а також зображення корабля «Ісіда» з Німфея та інші опосередковані факти) зараз ставлять під сумнів як свідчення реальних економічних і політичних відносин. Однак, на наш погляд, таке заперечення наявності єгипетсько-боспорських контактів також є невинуватим і дещо перебільшеним. Ще більш складною є ситуація з іншими причорноморськими полісами. Писемні джерела, які б засвідчували безпосередні контакти єгипетських центрів, з одного боку, та Херсонеса Таврійського чи Ольвії, з іншого, взагалі невідомі. Тому тут доводиться керуватися суто археологічними джерелами. Для означених полісів це будуть переважно персні так званого птолемієвського типу та кераміка стилю Гафра. Щодо Ольвії спектр імпортованих речей може бути більш репрезентативним. З огляду на це, варто коротко оглянути всі категорії знахідок, які потенційно можна вважати єгипетським імпортом або ж були віднесені до нього раніше в історіографії.

Зацікавленість дослідників у східних імпортах в античних центрах Північного Причорномор'я фіксують ще з рубежу XIX–XX ст. У цей час на хвилі популярності антикваріату в суспільстві почали формувати приватні колекції незвичайних знахідок. Частково це пов'язано з тим, що артефакти єгипетського походження вважали вкрай рідкісними і незвичайними,

адже за стилем вони відрізнялися від переважної більшості грецьких матеріалів, які вже добре були відомі в суспільстві та в колах поціновувачів старожитностей. Традиційно вважають, що з Єгипту до полісів Північного Причорномор'я надходили дорогі тканини, ароматичні речовини, прянощі. Оскільки ці речі археологічно зафіксувати неможливо, особливу увагу варто звернути на інші категорії.

В історіографії початку ХХ ст. серед категорій знахідок александрійського походження з Ольвії згадують скульптуру. З розкопок 1902–1903 р. (залишки елліністичного дому під курганом із крепідую) походять фрагменти скульптур у формі двох чоловічих і однієї жіночої голів, які були виконані в одному стилі. У публікації 1906 р. за сукупністю характерних рис у створенні художнього образу вони інтерпретовані як божества Асклепій, Гігієя і Ерот. За центром виробництва ці фрагменти статуеток Борис Фармаковський відніс до Александрії і датував кінцем III ст. до н. е. (Фармаковский 1906, с. 191–213). До цієї категорії знахідок також було віднесено два уламки жіночих статуеток із пентелійського мармуру. Від першої зберігся тільки торс. Статуетка зображувала жінку в динамічній вертикальній позі, одягнуту в хітон і гіматій. Від другої статуетки збереглася тільки частина бюсту. Ці знахідки теж було датовано елліністичним часом, ймовірно III ст. до н. е. (Фармаковский 1906, с. 177–178, рис. 127). У переліку речей, викуплених у селян на початку ХХ ст. поблизу Ольвії, Борис Фармаковський зга-

дує також мармурову голівку Серапіса, ймовірно александрійської школи (Фармаковский 1918, с. 49–50, рис. 78), яка найпевніше походить із некрополя. Тоді ж було зроблене припущення, що такі речі потрапляли до Ольвії за посередницької ролі Родоса (кінець III — початок II ст. до н. е.), хоча на сьогодні не маємо прямих свідчень саме про такий ланцюг економічних контактів. Так само як і не маємо зараз можливості безпосередньо опрацювати старі колекції, щоб підтвердити або спростувати історіографічні наративи.

Ще одна категорія речей представлена амулетами і скарабеїдами. Наприклад, відомий амулет зі світло-зеленої пасти у формі бога Пта (Бондар 1957, с. 36), а також ціла серія «фаянсів» пізньокласичного елліністичного часу із зооморфними зображеннями, що походить з Ольвії та Борисфена (Островерхов 2014, с. 43, 51, рис. 5). До цієї категорії знахідок належить також скарабеїд із зображенням у формі ока Гора (?) на щитку, який було знайдено під час розчищення склепу на ольвійському некрополі (рис. 1). Розміри виробу є стандартними для таких знахідок: довжина — 5,7 см, ширина — 4,3 см. Гіпотетично до александрійського виробництва в Ольвії відносять також деякі речі з дорогоцінних металів, зокрема срібний медальйон із зображенням Афіни, золотий перстень, срібну чашу. Однак відомості про ці знахідки вкрай обмежені (Бондар 1957, с. 37).

Однією з найдослідженіших категорій речей, які потрапляли до Північного Причорномор'я з Єгипту, були персні птолеме-

Рис. 1. Скарабеїд з Ольвійського некрополя

ївського типу III–II ст. до н. е. з характерним оформленням (Неверов 1974; Трейстер 1982, 1985; Зелінський 2018; Зелінський 2020). Найбільшу їхню кількість було знайдено на Боспорі. Значно менше знахідок походить із Херсонеса Таврійського та Ольвії. Призначення цих речей є досить дискусійною темою. Однак

варто погодитися з думкою більшості дослідників, що наявність таких знахідок у регіоні свідчить про дипломатичні контакти причорноморських центрів і птолемейського Єгипту. Їхній ступінь стосовно різних центрів є окремою темою дослідження. Що ж до Ольвії, то персні тут представлені єдиною знахідкою (з опублікованих нині), і тому їх можна розглядати лише в комплексі з іншими речами для побудови моделей таких контактів.

Компактною групою матеріалу в Ольвії представлені також монети. Зважаючи на досить нечітку інформацію про обставини їх знаходження, варто погодитися з М. Ольшта-Блох про те, що лише бронзові монети Птолемея тут можна брати до уваги (Olszta-Bloch 2011, s. 99–100), а інші знахідки з розкопок XIX ст. ще треба детально опрацювати. Однак певні застереження виникають щодо заперечення ольвійських торгових контактів з Єгиптом на основі цих монет. Річ у тім, що їхня наявність в Ольвії та на о. Левке пояснюється торгівлею александрійських купців з іншими полісами Північно-Західного Причорномор'я (Olszta-Bloch 2011, s. 207), що, на нашу думку, неправомірно робить ольвійські знахідки ледь не випадковими в історичному контексті.

Окрема категорія єгипетського імпорту у полісах Північного Причорномор'я могла бути представлена виробами з глини. Особливий інтерес становлять фігурні посудини, знайдені на початку XX ст. і віднесені в історіографії до єгипетського виробництва. Зокрема мова йде про глиняну ста-

туєтку у вигляді Силена з амforoю (Pharmakowsky 1909, pp. 130–131, fig. 56–58); досить цікавою є також знахідка світильника із парним зображенням Беса (Тураєв 1912, с. 71–75, табл. II). Стилiстично вони справді схожі на елліністичні вироби єгипетських майстерень та мають специфічний релігійний контекст.

Досить знаковим явищем є наявність у Північному Причорномор'ї, зокрема і в Ольвії, кераміки стилю Гадра, яка була важливим елементом матеріальної культури елліністичного світу. Тривалий час вважали, що Александрія Єгипетська була єдиним постачальником такої кераміки до античних центрів Північного Причорномор'я. Однак зараз можемо стверджувати, що певну частину середземноморського імпорту становили товари з Криту. Зокрема знахідка Нижнього міста Ольвії (Kotenko 2024b, p. 162, fig. 3) попри попередню атрибуцію все ж більше схожа саме на критську кераміку (Callaghan 1980, Callaghan, Jones 1985). Варто зазначити, що з-поміж масиву ольвійської кераміки IV–II ст. до н. е. такі вироби займають досить малу частину і часто відомі за одиничними фрагментами. Найбільшу колекцію елліністичних розписних ваз тут було здобуто під час грабіжницьких розкопок ще наприкінці XIX ст., і, зважаючи на стан речей, вони походили з некрополя. Зараз можна стверджувати, що александрійський і критський імпорт розписних ваз спровокував навіть розвиток подібної кераміки місцевого виробництва у полісах Північного Причорномор'я.

Історіографія керамічного імпорту Александрії Єгипетської до полісів Північного Причорномор'я є вкрай обмеженою. Першою узагальненою роботою з цієї теми варто вважати статтю Ернст фон Штерна 1910 р., у якій він опублікував елліністичну розписну кераміку з Ольвії, помилково віднісши до александрійського імпорту й вироби місцевого (причорноморського) виробництва (Штерн 1910). Також автор схилився до думки, що розписні гідрії використовували виключно в поховальній практиці, як це відомо за матеріалами східного некрополя Александрії. Однак на сьогодні археологічні дослідження дають підстави спростувати таке твердження. Також Ернст фон Штерн зробив висновок, що за часів правління Птолемеїв були доволі тісні економічні відносини між Ольвією та Александрією і, відповідно культурний вплив Александрії у Північному Причорномор'ї був досить значним (Штерн 1910, с. 173). Після виходу статті Ернста фон Штерна тривалий час не з'являлися спеціальні публікації, присвячені елліністичному розписному посуду з Північного Причорномор'я. Серед важливих праць з означеної тематики варто згадати статтю Тетяни Кніпович 1941 р. про історію художньої кераміки причорноморських центрів (Кніпович 1941). У своїх висновках вона зазначила, що такий культурний вплив з боку елліністичного Єгипту міг бути лише за умови існування тісних його зв'язків із Північним Причорномор'ям (Кніпович 1941, с. 149). В подальшому так звану александрійську кераміку розгляда-

ли в публікаціях як один із атрибутів імпорту птолемейського Єгипту до віддалених центрів Північного Причорномор'я (Блаватский 1953, с. 244–246).

Найбільш докладно імпорт Александрії Єгипетської в Північному Причорномор'ї, і в Ольвії також, розглянуто в статті Ігоря Шургая 1965 р. (Шургая 1965), який досить глибоко вивчав питання єгипетсько-причорноморських контактів. Автор підтвердив спостереження Ернста фон Штерна, що урни Гадра переважно відомі з некрополя Ольвії. Висновки про їхнє александрійське походження він підкріпив технологічними особливостями таких виробів. Надійним індикатором тут, на його думку, виступила гіпсова ґрунтовка, яка є традиційним елементом саме єгипетського керамічного виробництва (Шургая 1965, с. 133). Серед головних імпортерів єгипетських товарів у Північному Причорномор'ї він визначив Ольвію. Хронологія ваз Гадра, запропонована автором, досі лишається актуальною, адже і сучасні дослідження показують, що їхнє виробництво найбільше розвинулося в III ст. до н. е.

Після ґрунтовної статті Патріка Калаґана і Річарда Джонса 1985 р. можемо говорити, що не все так однозначно з єгипетським імпортом ваз стилю Гадра до полісів Північного Причорномор'я. На основі подальших досліджень було з'ясовано, що певний тип такої кераміки виготовляли на Криті (Callaghan 1980). Стилістично до них можна віднести і деякі знахідки з Ольвії, а саме гідрію з Нижнього міста та дуже схожу посудину із зображенням бою півнів

з каталогу *Corpus Vasorum Antiquorum* (Classical Art Research Centre, Т. 496). Однак, знаючи тепер і інші центри виробництва кераміки Гадра, ми не можемо повністю викреслити й александрійський імпорт. Адже деякі фрагменти розписного посуду елліністичного часу (Kotenko 2024a, р. 143, pl. 61) ще потребують детального вивчення, зокрема петрографічного.

На основі висвітлених матеріалів можна зробити такі висновки. З одного боку, вони будуть перегукватися з напрацьованими історіографічними сюжетами. Але, з іншого — дещо контрастують із висновками сучасних дослідників, на чому було акцентовано вище. По-перше, зважаючи на накопичення джерельної бази та прогрес у вивченні єгипетсько-причорноморських контактів, зараз можемо говорити про комплексність цієї проблематики. Всі археологічні свідчення (так само як і писемні стосовно Боспорського царства), на нашу думку, варто розглядати лише з урахуванням їхньої сукупності, а не окремішності. Звісно, безпосередні контакти між Єгиптом і Північним Причорномор'ям зараз вважають малоімовірними. Натомість більш можливими постають взаємозв'язки через посередництво інших центрів, на що вже, наприклад, звертав увагу Юрій Литвиненко (1965). Однак сучасні роботи, де ставлять під сумнів прямі чи опосередковані контакти полісів Північного Причорномор'я з античними центрами Африки, не враховують саме факту наявності *набору речей* і тому теж не є об'єктивними. Іншими словами, звісно, можна

ставити під сумнів шляхи потрапляння певних категорій александрійських товарів до Ольвії, однак тут важко ігнорувати їхнє різноманіття та фактичну наявність в елліністичних комплексах. Навіть беручи до уваги цілком раціональне зауваження, що це могла бути опосередкована торгівля за участю Родоса, варто все ж наголошувати на тому, що принаймні в культурному плані саме Александрія мала вплив на місцеве населення північнопричорноморських центрів. По-друге, з розкриттям цієї теми постала на поверхні ще одна проблема, а саме взаємозв'язки Ольвії та Криту. Очевидно, певна група кераміки такого походження все ж проникала до Північно-Західного Причорномор'я, і її варто дослідити окремо.

Отже, імпорт Александрії Єгипетської до Ольвії, прямий чи опосередкований, тісно переплітається в історіографії з вивченням художньої виробів елліністичного часу. У III ст. до н. е., а ймовірно й дещо пізніше, між цим центрами існували певні

економічні контакти, які фіксують за описаними вище категоріями речей. В цілому, в єгипетському імпорті до Ольвії виокремлюють характерні риси. Відповідно до відомих матеріалів, тут переважають речі, пов'язані з культовою сферою життя греків елліністичного періоду (побутові речі масового вжитку майже невідомі). Серед таких артефактів найбільше представлені ексклюзивні речі, тому можна припустити, що вони були дорогі. Це, своєю чергою, ставить питання про матеріальну культуру заможного прошарку населення Ольвії. Елліністичний Єгипет безумовно впливав на культурну сферу життя не лише у Середземномор'ї, а й у більш віддалених регіонах, зокрема в Північному Причорномор'ї. Цілком можливо, що це було пов'язано з поширенням єгипетських культів як частини зовнішньої політики Птолемеїв. Усе це демонструє залучення регіону в культурному плані в орбіту держави Александра Македонського.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

- Блаватский, В. Д. 1953. *История античной расписной керамики*. Москва.
- Бондар, М. М. 1957. Торговля Ольвії з грецькими містами в елліністичний час. *Археологія*, XI, с. 35–44.
- Зелинский, А. Л. 2018. К вопросу о назначении так называемых перстней «птолемеевского типа». *Стародавнє Причорномор'я*, XII, с. 241–247.
- Зелінський, А. Л. 2020. Персні «птолемейського типу» і Північне Причорномор'я: виняток чи правило? *Східний світ*, 1, с. 5–20.
- Книпович, Т. 1941. Из истории художественной керамики Северного Причерноморья. *Советская археология*, VII, 140–151.
- Литвиненко, Ю. Н. 1991. Птолемеевский Египет и Северное Причерноморье в III в. до н. э. К вопросу о контактах. *Вестник древней истории*, 1, с. 12–26.

- Неверов, О. Я. 1974. Группа эллинистических бронзовых перстней в Собрании Эрмитажа (к вопросу о времени проникновения египетских культов в Северное Причерноморье). *Вестник древней истории*, 1, с. 106–115.
- Островерхов, А. С. 2014. «Єгипетські фаянси» в Скіфії та їх місце в системі подібних старожитностей Східної Європи (досвід комплексного аналізу). *Археологія*, 1, с. 41–60.
- Трейстер, М. Ю. 1982. Бронзовые перстни с изображениями на щитках из Горгиппии и окрестностей. *Вестник древней истории*, 3 (161), с. 67–76.
- Трейстер, М. Ю. 1985. Боспор и Египет в III в. до н. э. *Вестник древней истории*, 1, с. 129–136.
- Тураев, Б. А. 1912. Терракотовый светильник из Ольвии (?), изображающий чету Бесов. *Известия императорской археологической комиссии*, 45, с. 71–75.
- Фармаковский, Б. В. 1906. Раскопки в Ольвии в 1902–1903 годах. *Известия императорской археологической комиссии*, 13, с. 165–215.
- Фармаковский, Б. В. 1918. *Херсонская губерния. Раскопки в Ольвии. Отчет археологической комиссии за 1913–1915 годы*. Санкт-Петербург, с. 1–51.
- Штерн, Э. Р. 1910. К вопросу об эллинистической керамике. *Записки императорского Одесского общества истории и древностей*, XXVIII, с. 158–190.
- Шургая, И. Г. 1965. Импорт Александрии в Северном Причерноморье. *Вестник древней истории*, 4, с. 126–140.
- Atanassova, V. 2024. Egyptian Cults on the Black Sea Coast. In: Atanassova, V., Bricault, L., eds. *Egyptian Cults on the Black Sea Coast. Études méditerranéennes*, 6. Sofia-Athènes: École française d'Athènes, Institute of Balkan Studies with Center of Thracology, Bulgarian Academy of Sciences, pp. 26–51.
- Callaghan, P. J. 1980. The Trefoil Style and Second-Century Hadra Vases. *The Annual of the British School at Athens*, 75, pp. 33–47.
- Callaghan, P. J., Jones, R. E. 1985. Hadra Hydriae and Central Crete: A Fabric Analysis. *The Annual of the British School at Athens*, 80, pp. 1–17.
- Classical Art Research Centre [online]. Режим доступа: <https://www.beazley.ox.ac.uk/record/13B488C0-A33B-41CC-8626-8486042BB9B2> [Дата звернення 12 червня 2024].
- Kotenko, V. 2024a. *Chersonesan ceramic import to the Northwest Black Sea region*. Kyiv: IA NAS Ukraine.
- Kotenko, V. 2024b. The Egyptian Veil of the Hellenistic Olbia. In: Atanassova, V., Bricault, L., eds. *Egyptian Cults on the Black Sea Coast. Études méditerranéennes*, 6. Sofia-Athènes: École française d'Athènes, Institute of Balkan Studies with Center of Thracology, Bulgarian Academy of Sciences, pp. 156–167.
- Olszta-Bloch, M. 2011. *Ptolemejski Egipt i Greckie centra Północnego wybrzeża Morza Czarnego. Związki polityczne i gospodarcze*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Pharmakowsky, B. 1909. Olbia 1901–1908. Fouilles et trouvailles. *Известия императорской археологической комиссии*, 33, с. 103–136.

REFERENCES

- Blavatskiy, V. D. 1953. *Istoriya antichnoy raspisnoy keramiki*. Moskva.
- Bondar, M. M. 1957. Torhivlia Olvii z hretskymy mistamy v ellinistychnyi chas. *Arkheolohiia*, XI, s. 35–44.

- Zelinskiy, A. L. 2018. K voprosu o naznachenii tak nazyvaemykh perstney “ptolemeevskogo tipa”. *Starodavnye Prychornomor'ia*, XII, s. 241–247.
- Zelinskiy, A. L. 2020. Persni “ptolemeivskoho typu” i Pivnichne Prychornomor'ia: vyniatok chy pravlyo? *Skhidnyi Svit*, 1, s. 5–20.
- Knipovych, T. 1941. Iz istorii khudozhestvennoy keramiki Severnogo Prychernomor'ya. *Sovetskaia arkhologiiia*, VII, s. 140–151.
- Lytvynenko, Yu. N. 1991. Ptolemeevskiy Egipet i Severnoe Prychernomor'ye v III v. do n. e. *K voprosu o kontaktakh*. *Vestnik drevney istorii*, 1, s. 12–26.
- Neverov, O. Ya. 1974. Gruppy ellinisticheskikh bronzovykh perstney v Sobranii Ermitazha (k voprosu o vremeni proniknoveniia egipetskikh kultov v Severnoe Prychernomor'ye). *Vestnik drevney istorii*, 1, s. 106–115.
- Ostroverkhov, A. S. 2014. “Yehyptski faiansy” v Skifii ta yikh mistse v systemi podibnykh starozhytnostei Skhidnoi Yevropy (dosvid kompleksnoho analizu). *Arkheolohiia*, 1, s. 41–60.
- Treyster, M. Yu. 1982. Bronzovye perstni s izobrazheniiami na shchitkakh iz Gorgippii i okrestnostey. *Vestnik drevney istorii*, 3 (161), s. 67–76.
- Treyster, M. Yu. 1985. Bospor i Egipet v III v. do n. e. *Vestnik drevney istorii*, 1, s. 129–136.
- Turaev, B. A. 1912. Terrakotovyy svetil'nik iz Olvii (?), izobrazhaiushchiy chetu Besov. *Izvestiia imperatorskoy arkhologicheskoy komissii*, 45, s. 71–75.
- Farmakovskiy, B. V. 1906. Raskopki v Olvii v 1902–1903 godakh. *Izvestiia imperatorskoy arkhologicheskoy komissii*, 13, s. 165–215.
- Farmakovskiy, B. V. 1918. *Khersonska huberniia. Raskopki v Olvii. Otchet arkhologicheskoy komissii za 1913–1915 gody*. Sankt-Peterburg, s. 1–51.
- Shtern, E. R. 1910. K voprosu ob ellinisticheskoy keramike. *Zapiski imperatorskogo Odesskogo obshchestva istorii i drevnostey*, XXVIII, s. 158–190.
- Shurhaia, I. H. 1965. Import Aleksandrii v Severoho Prychornomor'ia. *Vestnik drevney istorii*, 4, s. 126–140.
- Atanassova, V. 2024. Egyptian Cults on the Black Sea Coast. In: Atanassova, V., Bricault, L., eds. *Egyptian Cults on the Black Sea Coast. Études méditerranéennes*, 6. Sofia-Athènes: École française d'Athènes, Institute of Balkan Studies with Center of Thracology, Bulgarian Academy of Sciences, pp. 26–51.
- Callaghan, P. J. 1980. The Trefoil Style and Second-Century Hadra Vases. *The Annual of the British School at Athens*, 75, pp. 33–47.
- Callaghan, P. J., Jones, R. E. 1985. Hadra Hydriae and Central Crete: A Fabric Analysis. *The Annual of the British School at Athens*, 80, pp. 1–17.
- Classical Art Research Centre, [online]. Available at: <https://www.beazley.ox.ac.uk/record/13B488C0-A33B-41CC-8626-8486042BB9B2> [Accessed 12 June 2024].
- Kotenko, V. 2024a. *Chersonesan ceramic import to the Northwest Black Sea region*. Kyiv: IA NAS Ukraine.
- Kotenko, V. 2024b. The Egyptian Veil of the Hellenistic Olbia. In: Atanassova, V., Bricault, L., eds. *Egyptian Cults on the Black Sea Coast. Études méditerranéennes*, 6. Sofia-Athènes: École française d'Athènes, Institute of Balkan Studies with Center of Thracology, Bulgarian Academy of Sciences, pp. 156–167.
- Olszta-Bloch, M. 2011. *Ptolemejski Egipet i Greckie centra Północnego wybrzeża Morza Czarnego. Związki polityczne i gospodarcze*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Pharmakowsky, B. 1909. Olbia 1901–1908. Fouilles et trouvailles. *Известия императорской археологической комиссии*, 33, с. 103–136.

ON THE PRESENCE OF EGYPTIAN IMPORTS IN OLBIA AT HELLENISTIC TIMES

Viktoriia Kotenko,

PhD in History

<https://orcid.org/0000-0001-9172-1062>

Institute of Archaeology of the NAS of Ukraine, National Historical and Archaeological Preserve “Olbia” of the NAS of Ukraine

This article examines the main categories of potential Egyptian imports to the Northern Black Sea region in the Hellenistic period. Different opinions on the nature of these things are collected and presented, and the historiography of contacts between Ptolemaic rulers and Pontic centres is analysed on the basis of archaeological sources. It is emphasized that certain economic contacts, whether direct or indirect, between Olbia and Alexandria did take place, given the representativeness of the finds and despite their limited quantity.

The geopolitical changes on the map of Ancient Greece in Hellenistic times had a significant impact on the Northern Black Sea region. Imports from Alexandria to Olbia, whether direct or indirect, are closely intertwined in historiography with the study of Hellenistic art. In the 3rd century BCE, and possibly slightly later, there were certain economic contacts between these centres, evidenced by various categories of artefacts. In general, the Egyptian imports to Olbia have distinctive features. According to the known materials, it is dominated by items associated with cultic practices of the Greeks of the Hellenistic period (household items of mass consumption are practically unknown). Among these artefacts, exclusive items are the most common, suggesting that these items were likely expensive. This, in turn, raises the question of the material culture of Olbia's wealthy social stratum. Hellenistic Egypt certainly influenced the cultural sphere of life not only in the Mediterranean, but also in more distant regions, including the Northern Black Sea area. It is possible that this could have been due to the spread of Egyptian cults as part of Ptolemaic foreign policy. These findings demonstrate the cultural integration of the region into the orbit of Alexander the Great's empire.

Keywords: ancient times, Northern Black Sea region, Egypt, imports.

Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0)

Матеріал надійшов 04.10.2024